

Kora római településrészlet és római temető feltárása Budaújlakon

(Budapest, II. ker., Lajos utca 28–34.
– Szépvölgyi utca 6. – Bécsi út 29–35. –
Sajka utca, Hrsz.: 14789, 14790, 14791,
14792, 14793, 14794)

Budaújlak egyik meghatározó, jellegzetes épülete az újlaki templommal szemben álló volt általános iskola. Közvetlenül mellette, a Bécsi úton felújításra vár a 18. század végén épült, a 19. század első felében sörházként működő egyemeletes barokk ház. Mindkét épületet a szabályozási terv értelmében csak átalakítani lehet, lebontani nem.

A műemlék épületeket magában foglaló, Szépvölgyi út – Lajos utca – Sajka utca – Bécsi út által határolt telektömböt a Biggeorge's-NV Ingatlanfejlesztő Zrt. vásárolta meg irodaépület építésére. Az illetékes műemléki hatóság (KÖH) a korábbi sörház melletti földszintes újlaki kis házak homlokzati részének megtartását is előírta, megőrizve ezzel valamennyit a Bécsi út eredeti hangulatából. A korabeli budaújlaki hangulatot idéző utcafront mögé azonban új, a mai követelményeknek és elvárásoknak megfelelő épülettömb kerül. A volt iskolaépület átalakításával egyidejűleg a Lajos utcai oldalon felépülő irodaépület alatt többszintes mélygarázs készül.

A városkép szempontjából igen öröndetes döntések a régészeti feltárás lehetőségeit némileg leszűkítették. A leendő mélygarázs megépítése a lelőhely teljes megsemmisülését jelenti, a megtartandó épületek mellett pedig csak biztonsági sáv kihagyásával dolgozhattunk. A kuta-

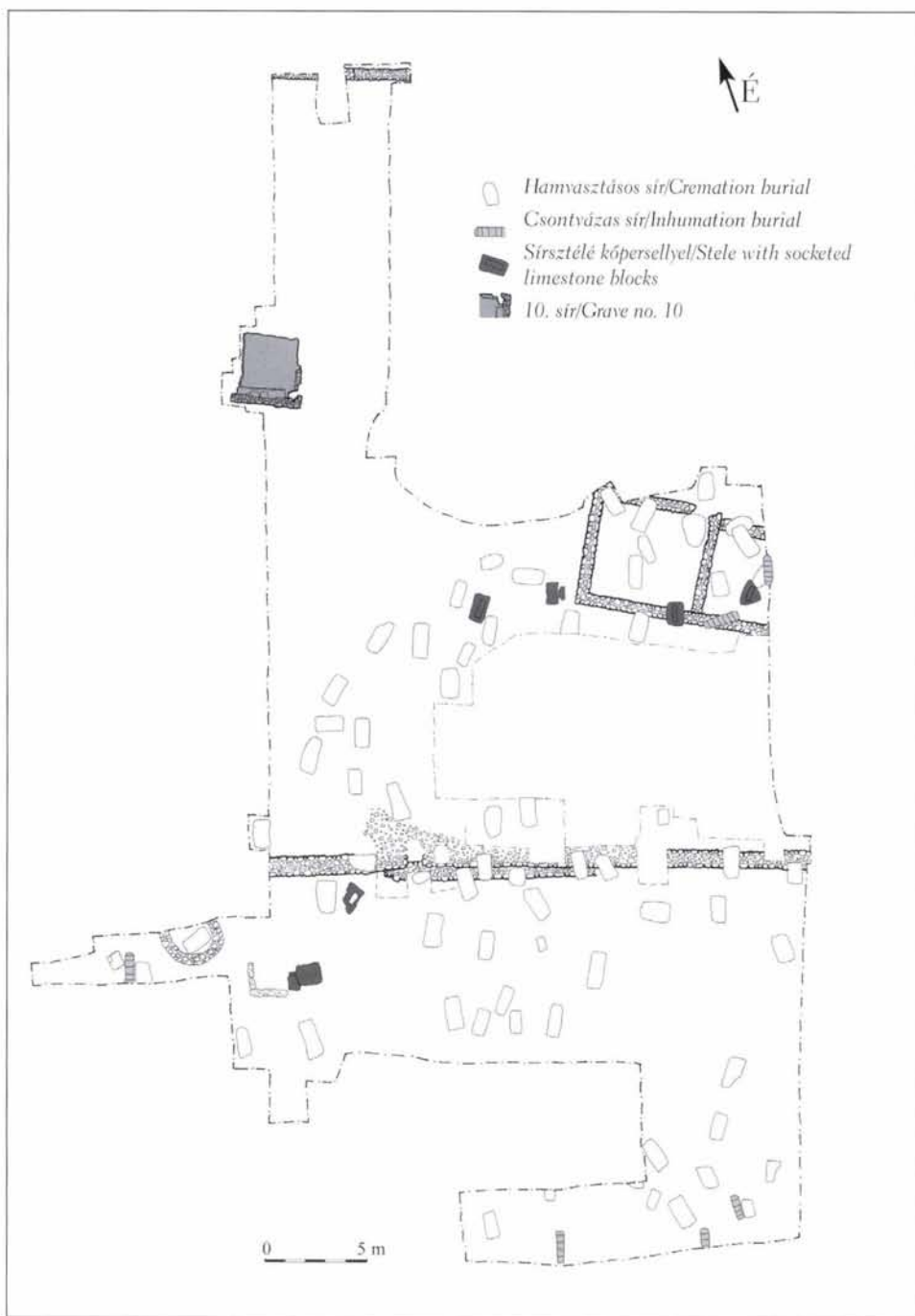
The excavation of part of an early Roman settlement and Roman cemetery at Budaújlak

(Budapest, II, 28–34 Lajos Street – 6 Szépvölgyi Street – 29–35 Bécsi Road – Sajka Street, Lrn: 14789, 14790, 14791, 14792, 14793, 14794)

One of the determinant and characteristic buildings in Budaújlak is the former elementary school facing the Újlak church. The two-storey baroque house built at the end of the 18th century and used as a brewery in the first half of the 19th century stands next to the school and awaits reconstruction work. According to the planning policy, both buildings can be altered but not demolished.

The Biggeorge's-NV Ingatlanfejlesztő Zrt purchased the block of lots, including the buildings of historic interest, bordered by Szépvölgyi Road – Lajos Street – Sajka Street – Bécsi Road with the intention of constructing an office building. The competent heritage authority (KÖH) decreed that the fronts of the small one-storey buildings standing beside the former brewery in Újlak should be preserved so that something of the original atmosphere of Bécsi Road would remain. However, a building meeting the demands and requirements of today's times will be constructed behind the street fronts, preserved to recall the former ambience of Budaújlak. In parallel with the alterations on the old school building, a multi-level deep parking will be built under the office building that will occupy the Lajos Street side.

These architectural decisions, which are advantageous to the townscape, nev-

1. kép: Az ásotási terület összesítő rajza
 Fig. 1: Complex plan of the excavations

tott terület nagysága megközelítőleg 1050 négyzetméter volt, amelyet a Lajos utcai épületek lebontása után 2006. szeptember 25. és december 20. közötti időszakban tártunk fel. (1. kép)

Budaújlak felújítása a 1990-es években kapott új lendületet. Az építkezéseket megelőző feltárások során a terület topográfiajának egyes korszakairól, élesen elkülöníthető funkcióváltásairól és nem utolsósorban történeti földrajzáról kaphattunk mozaikszerű képet. (FACSÁDY 1996, 1997, 1999, 2001, 2003, HABLE 2002) Jelenlegi munkánk előkészítése szempontjából az 1993-ban és 1998-ban, a Sajka utca déli oldalán lévő telken végzett ásások (FACSÁDY 1999) adatai a legfontosabbak. E feltárások megfigyelései alapján elsősorban az úgynevezett Bécsi úti vegyes rítusú temető újabb parcellájára, illetve kora római időszakból származó beépítésre számíthattunk.

Területünk a Bécsi úttól kelet felé lejt, de megfigyeléseink szerint a szintkülönbség a római korban kisebb lehetett. A kutatott terület északkeleti részén egy sekély, teknőszerű mélyedést, illetve a terület egészére kiterjedő, jelentős mértékű földmozgásra utaló nyomokat figyeltünk meg. A nyugatról kelet felé lejtő talajon az erőteljes vízfolyás során apróköves – kavicsos árok keletkezett, amiben minden bizonnyal az úgynevezett Szépvölgy-árok egyik ágát ismerhetjük fel. A geológiai megfigyelések az egész telektömbön a temett talaj teljes hiányát, erőteljes vízjárást és hordalék lerakódást mutatnak.

Az esetleges őskori megtelepedésre csak a kevés kerámialelet alapján következtethetünk. Az altalaj felett barna, helyenként agyagos földréteg húzódott, amiből kevés rómaival kevert őskori, objektumhoz nem köthető kerámia került elő. A terület hasz-

ertheless somewhat limited the scope of the archaeological excavations. The construction of the deep parking will destroy the entire site and we had to omit a safety zone beside buildings that would be preserved. The investigated territory covered a surface of about 1050 m². Excavations were completed there between September 25 and December 20, 2006, after the buildings in Lajos Street had been demolished. (Fig. 1)

The large-scale reconstruction of Budaújlak started in the 1990s. A mosaic picture of the archaeological periods represented there, the marked changes in the way the territory was used of over time and the historical geography of the topography of the territory could be delineated as the result of excavations preceding construction work. (FACSÁDY 1996, 1997, 1999, 2001, 2003, HABLE 2002) Regarding the preparations for this excavation, the data from the excavations conducted on the lot on the southern side of Sajka Street in 1993 and 1998 (FACSÁDY 1999) are of key importance. Based on observations made during these excavations, we expected to find another parcel of the Bécsi Road cemetery with its mixed rites and buildings from the Late Roman period.

The territory slopes from Bécsi Road to the east, although the level differences must have been smaller in the Roman period. A shallow trough-shaped depression was observed in the north-eastern part of the investigated territory, and traces of significant earth movement were noted over the entire surface. Intensive water flows created a gully filled in with small stone fragments and pebbles washed down the slope from west towards east. This gully must have been a branch of the so-called Szépvölgy-gully. Geological observations

2. kép: Szórthamvas
sír mellékletekkel
Fig. 2: Cremation
burial with with
grave goods

nálata a római kor alatt vált intenzívvé, funkciójának váltása jól elkülöníthető. A kora római, markomann háborúk előtti időszakban kőlapozású, agyagtégla falú, bizonytalan rendeltetésű épületek álltak itt, ezek teljes pusztulása után kezdődött meg a temetkezés. A római kor után csupán az újkor folyamán válik ismét számottevővé a terület használata.

A barna, helyenként agyagos réteg felett, a telek keleti–délkeleti felén volt csak megfigyelhető az a világosbarna, enyhén köves földréteg, amit teljesen beborított – már a terület egészén megtalálható – barnássárga löszös, homokos réteg. Erre rakódott a kelet felé egyre vastagodó, sárga-zöld-szürke rétegekből álló homokos üledék, ami a nyugatról lezúduló víz által szállított hordalék lerakódásának maradványa. E két utóbbi rétegből kerültek elő a római kori sírok. A hordalék lerakódása a római korban is intenzív lehetett, mivel temetkezéseket, sírcsoportokat választ el egymástól.

A temetőrészben összesen 81 sír került elő, jelentős részük (74 sír) hamvasztásos temetkezés. Ezek általában lekerekített

recorded the complete absence of humus over the entire territory of the block of lots reflecting intensive water flows and the re-deposition of debris.

Only a few ceramic finds indicated the prehistoric settlement of this area. A brown, in a few places clayey soil layer covered the subsoil. It contained a few prehistoric pottery shards mixed with Roman shards, but they could not be linked to features. The intensive use of the area started in the Roman period and changes in function could clearly be demonstrated. Buildings of uncertain function stood here in the Early Roman period before the Marcomann wars. These houses had stone foundations and mud-brick walls. After they perished, the area was turned into a burial ground. The next intensive use of this territory can be dated from the Early Modern age.

In the eastern–southeastern half of the lot, only a light brown slightly stony layer covered the brown-in-spots clayey layer. This layer was completely covered with a brownish yellow loessy-sandy layer over the entire area of the lots. A sandy deposit

sarkú, téglalap alakú, többnyire agyaggal tapasztott oldalú sírok, észak–déli irányú, szórthamvas temetkezések. (2. kép) Két esetben sírkert is előkerült. Az egyik sírkert 3 méter átmérőjű, kör alakú, fala 45-60 centiméter széles, habarcsba rakott mészkövekből készült, a másik, négyszög alakban fektetett, nagyméretű mészkőhasábokból állt. A temetkezések egy kivételével nem vágták egymást, ugyanakkor erőteljes szintkülönbségeket lehetett közöttük megfigyelni. Valószínű, hogy ez nem a temetkezések nagyobb időbeli különbségéből, hanem egy-egy kiadósabb esőzés utáni hordalékos feltöltődésből adódik. A kedvezőtlen földrajzi viszonyok miatt a temető nem volt hosszú ideig használatban, esetleg csak egy-egy szárazabb időszakban temetkeztek ide. A sírok többsége szegényes, kevés mellékletet tartalmazó temetkezés. A korsók, mécsesek, fazekak, tálak, vasszögek mellett néhány illatszeres üveg, térdfibula és kevés pénzérme volt a sírokban. A mindennapos használati tárgyak mellett csupán egy pár darab különlegesebb, jobb minőségű melléklet, többek között bronztégely, valamint szvasztika formájú fibula került elő.

A feltárt 7 csontvázas sír közül hat koporsó nélküli temetkezés volt, észak–déli tájolással. Mellékletük nagyon szegényes, egy gyermeket vékony bronz karpereccel és pénzérmével temettek el. Az egyetlen kőlapokkal határolt sír a többtől eltérő tájolásban, nyugat–kelet irányban feküdt.

A sírkőállítás szokásának elterjedtségét bizonyítják a hamvasztásos horizonthoz tartozó sírkövek. (3.-4. kép) A különleges geológiai viszonyokhoz (hordalékos, laza talaj – időszakosan vizes környezet) alkalmazkodva a mészkő sírsztéléket egy tömbből faragott, négyszögletes vagy háromszögletes, csaplyukkal ellátott mészkő

of yellow-green-grey layers settled on top, thickening in an easterly direction. This deposit represents the remains of the debris deposit carried by water from the west. Roman graves were found in the latter two layers. Debris deposition could be intensive in the Roman period as well since it separated burials and grave groups.

Altogether 81 graves were uncovered in the cemetery segment. Most graves (74) contained cremation burials. The grave-pits are plastered with clay and have rounded corners. They are usually oblong and north–south oriented and contained cremation burials with scattered ashes. (Fig. 2) In two cases, we found graveyards. One of the graveyards was round with a diameter of 3 m. Its mortared stone wall was 45-60 cm thick. The other was composed of large stone slabs laid down to form a square shape. The burials did not intersect each other except for a single case although significant differences could be observed in their depth. This probably does not mirror chronological differences but comes from the debris fill deposited after heavy rainfalls. Due to the unfavourable geographical setting, the cemetery was not used for very long, perhaps only being used in a few drier periods. The majority of the graves were poor and contained but a few grave goods. Jugs, lamps, pots, bowls and iron nails as well as a few perfume vials, knee brooches and coins were found in the graves. Beside articles of everyday use, only a few more special, higher quality grave-goods, among them a small bronze bowl and a swastika-shaped brooch were uncovered.

There was no coffin in six of the seven north–south oriented inhumation burials. The grave-goods were poor: one child was buried with a thin bronze bracelet and

3. kép: Az ásatási terület összképe *in situ* sírkövekkel észak felől

Fig. 3: General view of the excavations with *in situ* gravestones from the north

perselyekbe állították. A temetőrészből összesen 6 darab sírkőtartó persely került elő, közülük öt a hozzátartozó sírkő töredékével együtt. Az *in situ* feltárt kövek mindegyike kelet–délkelet felé nézett, közülük négyet állva, kettőt eldőlvé találtunk. A sírsztélék közül három kőn hosszabb-rövidebb felirat maradványa olvasható, ebből két kő alsó részét kantharoszból kinövő levél és szőlő indák díszítik. Az egyik sztélén, a fehér alapozáson még jól látszik a betűk és indák, levelek piros festése. Ugyanez a díszítés figyelhető meg a negyedik töredék lábuzatán, az ötödik sztélé ránk maradt darabján sem felirat, sem díszítés nem azonosítható.

Az ásatási terület északi oldalán, a volt iskola épületszárnyai által közrezárt U-alakú térségben, a temető más részeitől természetes árok által elválasztott, elkülönülő helyen sírkamra maradványa került elő (10. sír). Déli oldalát habarcsba rakott kövekből készült, 3 méter hosszú, 50 centiméter vastag, kelet–nyugat irányú fal határolja, melynek szerepe talán a hordalék és a vízfolyások távoltartása lehetett. A sírkamra ugyancsak 50 centiméter vastagsá-

a coin. The only grave edged with stone slabs had a different orientation: it lay in a west–east direction.

The tombstones of the cremation horizon demonstrate what a popular custom it was to erect a grave stele. (Figs. 3 and 4) Because of the special geological setting (loose soil formed from deposited debris and an intermittently waterlogged environment), the limestone steles were placed in sockets with dowel-holes cut into quadrangular or triangular limestone blocks carved from a single piece. Six socketed limestone blocks for steles were uncovered in this segment of the cemetery and five of these were found together with the fragments of the grave stele. All the stones found *in situ* looking to the east–southeast. Four were found standing, while two had fallen down. The remains of inscriptions of various lengths can be read on three steles, and leaves and grapevines emerging from a cantharos ornamented the lower parts of two grave steles. The red painting on the letters, the vines and the leaves can still be observed against a white background on one of the

gú oldalfalainak készítése nem általános: egy sor, terrazzoval lekent kőalap két oldala mellé élükre állított tegulákat helyeztek, közüket dögölt agyaggal töltötték meg. Határoló falai közül csak a déli oldal maradt meg teljes, 2,6 méter hosszában, 60 centiméter magasságban. Az oldalfalakat belül kivakolták, ez a vakolat megmaradt a keleti, déli falakon, de önmagában megőrződött a nyugati oldalon is. A sírkamra falakkal közrezárt belseje: 270×250 centiméter. Benne viszonylag laza szerkezetű, sárgás löszsel kevert patiosos-faszenes om-ladékat tártunk fel, ami alatt a sírkamra padlóját nyugat-kelet irányban fektetett, 20-25 centiméter széles és 260 centiméter hosszú – Grynacus András helyszíni, előzetes szakvéleménye alapján valószínűleg fenyőfából készített – deszkákkal borították. A deszkákat vasszögekkel erősítették egymáshoz, amelyekből sok darabot *in situ* találtunk. (5. kép) A leletanyag nagy részét szürke házikerámia töredékek alkották, de a sírből 8 darab érem és egy szív alakú bronzveret is előkerült. Csontvázra

steles. The same ornament can be observed on the base of the fourth fragment, while neither inscription nor ornamentation could be detected on the preserved fragment of the fifth grave stele.

The remains of a burial chamber (grave no. 10) were discovered in the U-shaped area enclosed by the wings of the former school in the northern part of the excavation territory. A natural ditch separated it from other parts of the cemetery. A 3 m long and 50 cm wide east-west oriented stone-and-mortar wall borders it on its southern side. The wall was probably intended to stop the flow of debris and water. The 50 cm thick walls of the burial chamber were constructed in a special way: tegulae turned on their sides were placed on both sides of a row of stones in a foundation coated with terrazzo and the spaces between them were filled in with pounded clay. Only the southern bordering wall was preserved along its entire length of 2.60 m up to a height of 60 cm. The vertical walls were plastered inside the chamber which

4. kép: Kelet felé néző, kőperselyekbe helyezett sírsztélék
Fig. 4: Grave steles placed in stone sockets directed east

5. kép:
Deszkapadozatú
sírkamra
Fig. 5: Grave chamber
with planked floor

utaló lelettel viszont nem találkoztunk. Az északnyugati sarokban, a sírkamra padlóján összeroppant tárolóedény feküdt. Tartalmának vizsgálata még nem történt meg, nem tudjuk, tartalmazhatott-e emberi hamvakat. A vízmósás és az újkori rétegek teljesen elpusztították a sírépítmény egyéb lehetséges részeit (például felső szint, bejárat), így típusának megállapítása nem lehetséges.

A temetkezés megkezdése előtt a terület egy részén épületek álltak. A felület északkeleti részén egy kelet–nyugat irányú épületnek két helyisége került elő. (6. kép) Teljes méretük: 9×5,5 méter. A nyugati, 5×4,50 méteres belméretű helyiséget határoló, 50 centiméter vastag alapfalak 70 centiméter magasságban maradtak meg. A lapjára fektetett, agyagba rakott kőalapozáson állt az agyagtégla fal, ami fél római láb (12–15 centiméter) vastagságú, 1 római láb (körülbelül 30 centiméter) szélességű, és körülbelül 1,5 római láb (45–50 centiméter) hosszúságú téglákból készült. A felmenő fal az alapozás tetejétől számítva helyenként 50 centiméter magasságig megmaradt. A ke-

was preserved on the eastern and southern walls, and the plaster itself was preserved on the western side as well. The interior of the chamber measured 270×250 cm. Loose debris of daub and charcoal mixed with yellowish loess was found in the chamber. Below, 20–25 cm wide and 160 cm long planks, probably from pine, based to András Grynæus's preliminary identification on-site, were laid on the floor in a west–east direction. The planks were held together with iron nails, many of which were found in place. (Fig. 5) The majority of the finds were comprised fragments of grey household ceramics. In addition eight coins and a heart-shaped bronze fitting were also recovered from the grave. We found no trace of a skeleton. A crushed storage jar stood in the north–western corner. Its contents have not yet been analysed so we do not know if it contained human ashes. Water flows and modern layers have totally destroyed the other parts of the sepulchre (e.g. upper level, entrance), so we could not determine its type.

Buildings formerly stood in a part of the area prior to the burials. Two rooms of

leti helyiségnél az agyagtéglákat a későbbi temetkezések erősen bolygatták, ezek már nem voltak megfigyelhetők. Az alapozás és a felmenő falak találkozásánál – részben az agyagfalra is felkenve – megmaradt a szürke agyagból készült járószint, amelyen több kisebb-nagyobb edénytöredéket – lezouxi és rheinzaberni *terra sigillatákat* – találtunk. A járószint alatti rétegek is nagy mennyiségű római kerámiát rejtettek – többek között észak-itáliai sigillata töredéket – de azt nem lehetett megfigyelni, hogy korábbi épületek álltak itt, vagy ennek az épületnek a többszöri megújításával számolhatunk. Az északi fal közepénél, a járószintnél valamivel magasabban, tűzrakó hely maradványai kerültek elő. Ugyanílyen paticsfolt a másik helyiségben is előkerült, szintén az északi fal közepénél.

A nyugati és a déli oldalon az agyagfalazat indításánál kisebb kövekből álló töltés húzódott, amely valószínűleg a gyakori vízfolyásoktól és hordalék mozgásától védte a falat. Mindkét helyiségbe, sőt az épület falaiba több hamvasztásos és esontvázas

an east–west directed building were uncovered in the north–eastern part of the surface. (Fig. 6) Together they measured 9×5.5 m. The 50 cm thick foundation walls that bordered the 5×4.50 m western room were preserved to a height of 70 cm. They were made stones laid horizontally in clay. The vertical mud-brick wall built upon it was 0.5 Roman feet (12–15 cm) thick, 1 Roman foot (about 30 cm) wide and about 1.5 Roman feet long (45–50 cm). At certain places, it was preserved to a height of 50 cm from the top of the foundation. In the eastern room, the later burials had badly damaged the mud bricks so that they were no longer visible. The grey clay floor level was preserved at the line where the foundation met the vertical walls and was partly smeared over the mud brick walls. Pottery shards of various sizes as well as Samian wares from Lezoux and Rheinzabern were found lying on it. The layers under the floor level also contained a large number of Roman ceramics, including northern Italian Samian ware fragments. It could not be observed,

6. kép: Kora római épület részlete északkelet felől
Fig. 6: Part of a Early Roman building from north-east

sír is vágódott, sőt az elplánírozott épületmaradványok fölé két, perselybe állított sírkő is került.

A sírmezőt megelőző időszakból több, nyugat–kelet irányú fal is előkerült. Egy 90 centiméter vastag, agyagba rakott kövekből készült, nyugat–kelet irányú falat körülbelül 25 méter hosszan, az ásatási terület teljes hosszában feltártunk, funkciója azonban igen bizonytalan. Több sír is közvetlenül rajta feküdt, így a temetkezések idején már elvesztette eredeti rendeltetését, felmenő falrészre teljesen eltűnt.

A területet tehát a római korban, legkorábban az 1. század végétől hasznosították. A felület egy részén épület vagy épületek álltak a késő Antoninus korig, majd viszonylag rövid idő alatt – amit a 2. század végére – 3. század első felére keltezhető szvasztika fibula (BÖHME 1972) is alátámaszt – egy temetőparcella kialakítására került sor.

A feltárás során két oltár is előkerült. A másodlagosan felhasznált, csaknem ép, kisméretű oltárt Silvanusnak állították, felirata: SILVANUS DOMESTICUS, míg egy erősen töredékes darabon csupán az EX VOTO szövegtöredék maradt ránk.

*Anderkó Krisztián –
R. Facsády Annamária*

Irodalom/References:

BÖHME 1972 – Böhme, A.: Die Fibeln der Kastelle Saalburg und Zugmantel. Saalburg Jahrbuch XXIX. (1972) 45–46.
FACSÁDY 1996 – R. Facsády A.: Kutatások a katonai territorium déli részén: Budaújlak a római korban. Aqfűz 2 (1996) 14–21.

however, whether buildings had stood here earlier or whether this building had been repeatedly reconstructed. The remains of a place where fire had been kindled were discovered in the middle of the northern wall somewhat higher than the floor level. A similar daub spot was uncovered in the other room as well, also in the middle of the northern wall.

A small bank composed of smaller stones ran by the beginning of the clay wall on the western and the southern sides, which probably protected the walls from the frequent water flows and the movements of debris carried with the water. A number of cremation and inhumation burials intersected both rooms and the walls of the building. Two grave stele set into socketed bases were unearthened above the levelled building remains.

A few west–east running walls were also recovered dating from the period preceding the cemetery phase. A 90 cm thick west–east running wall built of stones laid in clay was unearthened along a length of about 25 m down the entire length of the excavation territory. Its function is uncertain. Several graves lay right on top so it must have lost its function by the time of the burials and the vertical walls completely disappeared.

Based on the excavation results, the territory was used in the Roman period from the end of the AD 1st century at the earliest. A building or several buildings stood on a part of the territory until the late Antonine period. Soon after a cemetery parcel was established there for a short period. This date is supported by the discovery of a swastika brooch dated from the end of the AD 2nd century and the first half of the AD 3rd century. (BÖHME 1972)

FACSÁDY 1997 – R. Facsády A.: Ipari emlékek az aquincumi katonaváros délnyugati részén. *Aqfűz* 3 (1997) 14–17.

FACSÁDY 1999 – R. Facsády A.: Újabb temetőrészlet feltárása Budaújlak déli részén (New excavations at the cemetery in the southern section of Budaújlak) *Aqfűz* 5 (1999) 20–25.

FACSÁDY–KÁRPÁTI 2001 – R. Facsády A. – Kárpáti Z.: Korarómai település és partvédelem maradványai Budaújlak déli részén. *Aqfűz* 7 (2001) 14–20.

FACSÁDY 2003 – R. Facsády A.: Régészeti feltárás Budaújlak II. kerületi részén. *Aqfűz* 9 (2003) 192–193.

HABLE 2002 – Hable T.: Óbuda-Újlak római kori topográfiájának vázlata – Die Skizze der römerzeitlichen Topographie von Óbuda-Újlak. *BudRég* 35/1. (2002) 267–278.

Two altars were also found. A small, secondarily used but nearly intact altar was dedicated to Silvanus. Its inscription reads: SILVANUS DOMESTICUS. Another very fragmentary stone object has preserved part of an inscription: EX VOTO.

*Krisztián Anderkó –
Annamária R. Facsády*